

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КИРИЧЕНКО ІГОР ОЛЕГОВИЧ

УДК 346.7:624.340.13

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНЖИНІРИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному інституті правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент **Білоусов Євген Миколайович**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, доцент **Бакалінська Ольга Олегівна**, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», професор кафедри господарського та адміністративного права;

– кандидат юридичних наук **Бровдій Алла Михайлівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист дисертації відбудеться 13 квітня 2021 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська 84-А.

Автореферат розіслано 11 березня 2021 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інжинірингова діяльність є результатом еволюції господарських відносин і зумовлена необхідністю оптимізації просторового розміщення об'єктів соціальної та промислової інфраструктури. Водночас такий вид господарської діяльності є відносно новим – лише у XVIII ст. під час швидкого розвитку промисловості та росту сучасних міст інжиніринг окреслився як окремий напрям професійної діяльності. В сучасних умовах активного розвитку науки, техніки та інноваційних технологій, інжиніринг став невід'ємною частиною не лише процесу будівництва, а й важливим компонентом формування інвестиційної політики його замовників, а також цілих стратегій розвитку будівельного бізнесу.

Інжинірингова діяльність на сьогодні є однією з прибуткових сфер бізнесу індустріально розвинених країн. Однак, до цього часу правова природа інжинірингової діяльності залишається одним із малодосліджених питань сучасного господарського права, також не було присвячено окремої уваги й договору інжинірингу в рамках нормативних положень чинного Господарського кодексу України. За таких умов виникла ситуація, де один із ключових компонентів розвитку ринкових відносин залишився практично недослідженим та нерозробленим у нормативному плані, а його використання базується на загальних правових засадах господарсько-правового регулювання.

За умов правової невизначеності й наукової малодослідженості відповідних питань підвищуються загрози порушення прав і законних інтересів учасників правовідносин у сфері інжинірингової діяльності та виникнення на цьому підґрунті правових конфліктів. Водночас суб'єкти нормотворчості нині позбавлені теоретичного підґрунтя для вдосконалення положень вітчизняного господарського законодавства, а суб'єкти правозастосування – науково обґрунтованих рекомендацій із застосування положень чинного господарського законодавства України в зазначеній вище царині.

У зв'язку із наведеним вище питання правового регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва, правового статусу учасників відносин, що виникають при здійсненні цієї діяльності, особливостей договору інжинірингу й специфіки його юридичної конструкції, умов відповідальності за правопорушення в цій сфері мають надзвичайно високу актуальність й потребують наукового розкриття для формування цілісного теоретичного уявлення про інжинірингову діяльність. Це є також визначальною умовою та необхідним підґрунтям

для вдосконалення положень чинного господарського законодавства й практики правозастосування.

Викладене свідчить про актуальність обраної теми дисертації, пояснює вибір наукової тематики дослідження, його структуру, зміст, вибір наукового, нормативно-правового й емпіричного матеріалу, який було використано під час написання роботи.

Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні висновки, практичні рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення положень чинного господарського законодавства України ґрунтуються на працях вітчизняних і зарубіжних учених економістів і правників. Теоретичним підґрунтям дослідження послужили наукові праці С. С. Алексєєва, О. М. Віннік, В. В. Вітрянського, Д. В. Задихайла, Р. А. Майданика, В. С. Мілаш, В. В. Луця, В. С. Щербини. З питань інжинірингу та окремих аспектів правового регулювання будівництва були використані праці Н. М. Богомолової, С. Ю. Гапало, Р. Б. Головкина, Н. А. Городиської, Г. М. Гриценко, С. В. Дзюбенко, О. А. Заярного, О. О. Кикоть, О. М. Козича, О. Є. Кузьміна, І. І. Мазура, В. Д. Мехеда, К. Е. Насурлаєвої, Л. І. Радченко, О. В. Редкіна, О. П. Рябченко, Дж. Сієгл й Дж. Шим та ін.

Проте системного вивчення питань здійснення інжинірингової діяльності у сфері будівництва у вітчизняній науці господарського права не проводилось.

Нормативним підґрунтям роботи є положення Конституції України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України, закони, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, накази Міністерства регіонального розвитку України та інших органів державної влади, що стосуються регулювання господарської діяльності в будівництві, державні будівельні норми й стандарти та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до фундаментальної науково-дослідної програми «Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу» (номер державної реєстрації № 0117U005075). Тему дисертації затверджено вченою радою теми Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (протокол № 8 від 8 вересня 2014 р.)

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробленні теоретичних засад господарсько-правового регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва, підстав та умов

відповідальності за правопорушення при здійсненні такої діяльності, встановленні правової природи договору інжинірингу в сфері будівництва, порядку його укладення, виконання та припинення.

Відповідно до вказаної мети поставлено такі завдання дослідження:

- визначити господарсько-правовий зміст та кваліфікаційні ознаки інжинірингової діяльності в сфері будівництва;
- з'ясувати сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання інжинірингової діяльності у будівництві;
- установити умови здійснення інжинірингової діяльності у будівництві;
- визначити правовий статус учасників інжинірингової діяльності у будівництві;
- розкрити господарсько-правову природу договору інжинірингу й дати йому характеристику;
- з'ясувати підстави та умови притягнення до відповідальності за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності в будівництві;
- визначити господарсько-правові санкції за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення правового врегулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва у вітчизняному законодавстві.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення інжинірингової діяльності у сфері будівництва.

Предметом дослідження є правове регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод та інші методи й прийоми наукового пізнання, використання яких дало змогу досягти поставленої мети й забезпечити достовірність і наукову обґрунтованість отриманих результатів.

Так, загальнонауковий діалектичний метод становить методологічне підґрунтя всього дослідження, що дало змогу всебічно схарактеризувати досліджуване правове явища. Методи аналізу та синтезу використано для визначення правової природи інжинірингової діяльності у сфері будівництва (підрозділ 1.1), установлення характерних особливостей договору інжинірингу (підрозділ 2.3), з'ясування особливостей та умов відповідальності за правопорушення в ході цієї діяльності (підрозділ 3.1). За допомогою історико-правового методу досліджено історію виникнення та розвитку інжинірингової діяльності (підрозділ 1.1) та проаналізовано еволюцію правового регулювання інжинірингової діяльності у сфері

будівництва (підрозділ 1.2). Використання структурно-функціонального методу дало змогу розкрити зв'язки між окремими правами та обов'язками учасників відносин у сфері інжинірингової діяльності у будівництві (підрозділ 2.2). За допомогою методів класифікації та групування здійснено класифікацію видів господарсько-правової відповідальності (підрозділ 3.1), та класифікацію господарсько-правових санкцій (підрозділ 3.2). Метод семіотичного аналізу використано для тлумачення окремих положень чинного законодавства України (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1 та ін.). Логіко-семантичний метод дав можливість сформулювати визначення інжинірингової діяльності у сфері будівництва (підрозділ 1.1) та договору інжинірингу (підрозділ 2.3). Метод правового моделювання застосовано в ході розроблення окремих пропозицій для вдосконалення чинного законодавства (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою в господарсько-правовій доктрині комплексною науковою працею, у якій з'ясовано господарсько-правову природу інжинірингової діяльності в будівництві в Україні. На підставі системного аналізу договорів у зазначеній сфері та норм чинного законодавства України, обґрунтовано нові наукові положення й підготовлено рекомендації з удосконалення доктринальних і законодавчих підходів до розуміння засад здійснення інжинірингової діяльності в будівництві, що виносяться на захист.

Уперше:

– сформульовано авторське визначення поняття «інжинірингова діяльність у будівництві» як різновид господарської діяльності з надання комплексу взаємопов'язаних, взаємозалежних послуг, базованих на принципах інноваційності, ефективності, утилітарності, які охоплюють такі етапи створення та подальшого використання будівельних об'єктів промислового, житлового, інфраструктурного призначення, як планування будівництва, проектування, розроблення документації, будівництво, технологічний супровід, експлуатація тощо, та мають управлінський характер, що передбачає постійне використання аутсорсингових форм посередницької діяльності на кожному з етапів;

– запропоновано до наукового обігу поняття «інжинірингова послуга» як сукупності дій, спрямованих на опрацювання проектно-кошторисної та архітектурної документації; формування кошторисних і техніко-технологічних планів; планів будівництва з використанням відповідних технологій з їх подальшим фізичним впровадженням у проєкт будівництва об'єкта нерухомості, із застосуванням відповідних технічних засобів, машин та устаткування, високкокваліфікованих

фахівців та спеціалістів, як власних, так і залучених на договірних засадах виконавцем таких послуг;

– визначено поняття «суб'єкт інжинірингової діяльності» як учасник відносин з приводу будівництва, який самостійно (як фізична особа) або за рахунок використання найманої праці сертифікованої особи (як юридична особа) здійснює весь комплекс інжинірингових дій або виконує окремі попередні техніко-економічні обґрунтування й дослідження, експертизу проекту, розроблення програм фінансування будівництва, організацію виготовлення проектної документації, проводить конкурси й торги, укладає договори підяду, координує діяльність учасників будівництва, а також здійснює технічний нагляд за будівництвом об'єкта архітектури й дає консультації економічного, фінансового та іншого характеру;

– обґрунтовано доцільність доповнення ГК України главою 33-1 нормами, що визначають загальні засади здійснення інжинірингової діяльності, у тому числі й у сфері будівництва, а саме: зміст та істотні умови договору про надання комплексу послуг з інжинірингу; правовий статус замовника та виконавця інжинірингових послуг; особливості здійснення інжинірингової діяльності у сфері промислового будівництва та цивільного будівництва; порядок залучення виконавцем інжинірингових послуг третіх осіб на засадах договору субпідяду для виконання окремих функцій та здійснення спеціальних процедур; порядок страхування відповідальності виконавця інжинірингових послуг та ризиків їх замовника; відповідальність сторін тощо.

Удосконалено:

– поняття договору будівельного інжинірингу як особливого виду договору, предметом якого є здійснення комплексу оплатних робіт та надання послуг спеціальним суб'єктом господарювання (інжиніринговою організацією / фізичною особою, що діє на підставі свідчення про право на зайняття професійною діяльністю у сфері інжинірингу), які чітко визначені в договорі та пов'язані з проектуванням, будівництвом, обслуговуванням та експлуатацією об'єкта нерухомості, а також який передбачає обов'язок замовника прийняти об'єкт нерухомості в подальшу експлуатацію та оплатити інжинірингові послуги;

– наукові підходи до розуміння інжинірингової діяльності та її кінцевого продукту як інжинірингової послуги, що охоплює три компоненти: а) науково-технічну складову, яка втілюється в системній інженерії процесів проектування, створення, будівництва, експлуатації та оптимізації об'єктів нерухомості та інфраструктурних мереж; б) економічну складову, яка втілюється в процесі фінансово-

господарського забезпечення науково-технічних та технологічних процесів, перерозподілі фінансів на реалізацію сукупності інжинірингових робіт; в) організаційну складову, яка розкривається через підсистему управлінського впливу на процес економіко-господарського забезпечення науково-технічних і технологічних процесів;

– теоретичні узагальнення щодо розуміння договору інжинірингу як синтезованого різновиду договору надання послуг, будівельного підяду та здійснення проектно-пошукових робіт. Особливістю такого виду договору є органічний зв'язок із договором будівельного підяду, насамперед з обов'язками замовника зі здійснення будівельного контролю за виконанням робіт, необхідність якого передбачена як нормами приватного права, так і публічного;

– положення щодо необхідності вдосконалення законодавства про інжинірингову діяльність у сфері будівництва, у зв'язку із чим запропоновано доповнити ч. 1 ст. 7. Закону України «Про страхування» пунктом 48 такого змісту: «страхування професійної відповідальності суб'єктів, що здійснюють інжинірингову діяльність відповідно до Закону України «Про архітектурну діяльність», статтю 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» доповнити частинами 8-2, 8-3 такого змісту:

«8-2. Юридичні особи, які здійснюють інжинірингову діяльність у сфері будівництва, несуть відповідальність у вигляді штрафу за порушення законодавчо визначених норм і стандартів проведення попередніх техніко-економічних обґрунтувань і досліджень, експертиз проекту, розроблення програм фінансування будівництва, організації виготовлення проектно-документації, проведення конкурсів і торгів, здійснення технічного нагляду за будівництвом об'єкта архітектури – в розмірі дев'яноста мінімальних заробітних плат.

8-3. Фізичні особи, які мають право займатися професійною діяльністю з надання послуг інженерного й технічного характеру в будівництві, несуть відповідальність за подання недостовірної інформації у складі раніше наданих технічних умов, проектно-кошторисної документації, результатів техніко-економічних обґрунтувань і досліджень, експертизи проекту – у вигляді штрафу в розмірі п'ятдесяти мінімальних заробітних плат або у вигляді зупинення дії свідоцтва про право на зайняття професійною діяльністю в сфері інжинірингу».

Частина 9 статті 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» доповнити пунктом 2 такого змісту «а дії, передбачені частинами 8-3 цієї статті, тягнуть за собою анулювання свідоцтва про право на зайняття професійною

діяльністю в сфері інжинірингу».

Набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до визначення ознак договору інжинірингу, а саме: двосторонність, оплатність, фідучіарність, алеаторність, конгломеративний характер. Установлено, що частіше за все договір інжинірингу укладається шляхом приєднання, а серед його характерних рис, які вказують на певні недоліки законодавчого регулювання, слід визначити відсутність чітко детермінованого місця в системі договорів, що ідентифікує його як певний синтез договору надання послуг та договору будівельного підряду;

– теоретичні положення про ринок інжинірингових послуг як загальний обсяг господарських операцій та дій суб'єктів господарювання й ринкових агентів, спрямованих на практичну реалізацію інженерно-консультаційних послуг, що надаються згідно з договором інжинірингу в сфері будівництва;

– наукові позиції, що відповідальність за порушення інжинірингової діяльності в будівництві може належати до різних видів господарсько-правової відповідальності не лише через застосування різних критеріїв класифікації, але й через настання такої відповідальності для різних суб'єктів договору з надання інжинірингових послуг у будівництві.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації є вагомим внеском у теорію господарського права й можуть бути використані:

– у *правотворчій діяльності* – для вдосконалення положень Господарського кодексу України та інших нормативних актів, що регулюють інжинірингову діяльність у сфері будівництва;

– у *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем правового регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва;

– у *правозастосовній діяльності* – шляхом їх застосування у своїй діяльності національними правозастосовними органами при розгляді відповідних категорій справ, іншими правомочними суб'єктами під час здійснення професійної діяльності;

– у *навчальному процесі* – при підготовці навчальних програм, відповідних спецкурсів, написанні підручників і навчальних посібників із курсу «Господарське право».

Апробація матеріалів дисертації. Основні наукові положення й висновки дисертаційної роботи, а також практичні рекомендації щодо вдосконалення господарського законодавства України обговорювалися на

наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових заходах, зокрема: «Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці» (м. Харків, 20 жовтня 2017 р.), «Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 8 червня 2018 р.), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 14–15 липня 2017 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Львів, 26–27 січня 2018 р.), «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва» (м. Харків, 16 листопада 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань та предмета дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, із них основний текст – 190 сторінок. Список використаних джерел становить 133 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, які використані у дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади інжинірингової діяльності у сфері будівництва» присвячено загальній характеристиці інжинірингової діяльності в сфері будівництва та державному регулюванню цієї діяльності. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Господарсько-правовий зміст та кваліфікаційні ознаки інжинірингової діяльності у сфері будівництва» розкрито основні теоретичні підходи до розуміння сутності господарського змісту інжинірингової діяльності в будівництві. Встановлено, що кінцевим продуктом інжинірингової діяльності є інжинірингова послуга, що завжди містить три компоненти: науково-технічну, економічну та організаційну складову.

У підрозділі 1.2 «Сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання інжинірингової діяльності у будівництві» досліджено законодавчу базу регулювання інжинірингової діяльності у сфері

будівництва, що дало змогу визначити недоліки її нормативно-правового забезпечення, які зводяться до наявності достатньої кількості неузгоджених норм та характеризуються несистемністю й фрагментарністю. Певна вибудована система простежується виключно у сфері державних стандартів та державних будівельних норм, але інші аспекти інжинірингової діяльності такої системи не мають. Визначені окремі блоки норм, що регулюють різні аспекти надання інжинірингових послуг у різних нормативних актах.

У підрозділі 1.3 «Державне регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва» досліджено основні аспекти вітчизняного державного регулювання інжинірингової діяльності, яке являє собою сукупність загальних та спеціально галузевих інструментів, механізмів, методів державно-управлінського впливу стимулюючого, регуляційного та контрольного характеру на всі напрями діяльності, що входять до комплексу інжинірингових послуг з метою забезпечення високого рівня інноваційності в діяльності вітчизняних інжинірингових підприємств та їх конкурентоспроможності.

Розділ 2 «Організаційно-правові засади здійснення інжинірингової діяльності в будівництві» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито умови здійснення інжинірингової діяльності та досліджено господарсько-правову характеристику договірних відносин при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві та визначено правовий статус учасників таких відносин.

У підрозділі 2.1 «Умови здійснення інжинірингової діяльності в будівництві» визначено, що держава регулює доступ до певних видів господарської діяльності через відповідні процедури сертифікації, ліцензування, стандартизації тощо з метою підвищення професійної та соціальної відповідальності бізнесу, а також для того, щоби суттєво підвищити вимоги до конкурентної боротьби в різних секторах економіки. Сектор інжинірингової діяльності не є винятком.

Встановлено, що поряд з організаційними та технологічними умовами, які висуваються до підприємства, законодавець установлює і кваліфікаційні вимоги безпосередньо до конкретного фізичного виконавця тієї чи іншої процедури в процесі провадження інжинірингової діяльності. Саме перенесення головного акценту з ліцензування суб'єкта інжинірингової діяльності на сертифікацію конкретної фізичної особи – фахівця у сфері інжинірингу – дає можливість суттєво інтенсифікувати господарську діяльність у цьому напрямі.

Підрозділ 2.2 «Поняття та правовий статус учасників відносин у сфері інжинірингової діяльності у будівництві» присвячений розкриттю

та аналізу, характеристики учасників, відносин у сфері інжинірингової діяльності у будівництві.

Проаналізовано та узагальнено окремі елементи правового статусу суб'єктів указанного виду діяльності, що продемонструвало необхідність чіткої законодавчої детермінації правової категорії «суб'єкт інжинірингової діяльності».

Встановлено наявність великої кількості суб'єктів, задіяних в інжиніринговій діяльності, які виконують різні функції, що демонструє наявність ринку інжинірингових послуг та зумовлює необхідність визначення такої правової категорії.

У підрозділі 2.3 «Договірні відносини при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві» розглянуто особливості договірних відносин при здійсненні різних видів інжинірингової діяльності.

Доведено, що доцільніше уявляти договірні відносини у сфері інжинірингу певним синтезом договорів підряду, договорів про надання послуг (окрім прямого підряду, послуги у сфері проектування, планування, створення об'єктів архітектури тощо), а також договорів у сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Були визначені ознаки договору інжинірингу: двосторонність, оплатність, фидуціарність, алеаторність, конгломеративний характер. Установлено, що частіше за все договір інжинірингу укладається шляхом приєднання. За своєю правовою сутністю договір інжинірингу можна визначити як домовленість між замовником та виконавцем щодо здійснення інжинірингових робіт, чітко визначених та окреслених в договорі стосовно конкретного будівельного об'єкта у строки, розумні та необхідні для якісного виконання подібного роду робіт із дотриманням всіх будівельних норм та правил.

Розділ 3 «Господарсько-правова відповідальність за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві» складається з двох підрозділів, у яких розкрито підстави і умови відповідальності за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві та визначені господарсько-правові санкції за такі правопорушення.

У підрозділі 3.1. «Підстава і умови відповідальності за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві» розкрито особливості інституту відповідальності у сфері провадження інжинірингової діяльності, які полягають в тому, що він включає такий елемент, як відшкодування шкоди, а також передбачає так звану відкладену відповідальність, також визначено підстави й умови відповідальності за правопорушення при здійсненні інжинірингової

діяльності у будівництві.

Доведено, що господарсько-правова відповідальність, яка може виникати в процесі відносин між суб'єктами інжинірингу може бути як договірною, так і позадоговірною, що випливає з діяльності суб'єктів і порушує норми чинного законодавства, тим самим завдаючи шкоду охоронюваному державою правопорядку.

Встановлено, що відповідальність за порушення в ході здійснення інжинірингової діяльності в будівництві може належати до різних видів господарсько-правової відповідальності не лише в разі застосування різних критеріїв класифікації, але й у випадку настання такої відповідальності для різних суб'єктів договору з надання інжинірингових послуг у будівництві.

Підрозділ 3.2. «Господарсько-правові санкції за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві» присвячено правовій природі та видам господарсько-правових санкцій за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві.

Доведено, що господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції є надзвичайно близькими за теоретико-методологічним обґрунтуванням та доктринальним визначенням, що суттєво ускладнює не лише наукові пошуки, а й законодавче визначення та регулювання обох цих інститутів.

Встановлено, що для виконання комплексу інжинірингових робіт та досягнення кінцевої мети інжинірингової діяльності доцільним є відкладення застосування санкцій за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві або застосування договірного механізму урегулювання спору.

Особливу увагу в підрозділі приділено пропозиціям щодо необхідності вдосконалення законодавства про інжинірингову діяльність у сфері будівництва.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й розв'язання наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо теоретичних питань, пов'язаних із правовим регулюванням інжинірингової діяльності в будівництві. На підставі проведеного комплексного дослідження були зроблені такі висновки:

1. Розкрито сутність інжинірингової діяльності в будівництві. Установлено, що кінцевим продуктом інжинірингової діяльності є інжинірингова послуга, що завжди включає в себе три компоненти: а) науково-технічну складову, яка втілюється в системній інженерії

процесів проектування, створення, будівництва, експлуатації та оптимізації об'єктів нерухомості та інфраструктурних мереж; б) економічну складову, яка втілюється в ході фінансово-господарського забезпечення науково-технічних та технологічних процесів, перерозподілі фінансів на реалізацію сукупності інжинірингових робіт; в) організаційну складову, яка розкривається через підсистему управлінського впливу на економіко-господарське забезпечення науково-технічних та технологічних процесів. Вона розкривається через систему управління та логістики у сфері перерозподілу ресурсного забезпечення інжинірингової діяльності.

2. Доведено, що інжинірингова діяльність із погляду процесу управління завжди має своїм складником інноваційну діяльність. Фактично, будівництво кожного нового об'єкта нерухомості, реконструкція наявних об'єктів, а також їх подальше комерційне використання та експлуатація пов'язані із запровадженням ефективних або прогресивних інструментів насамперед управлінського характеру. Інжиніринг спрямований не лише на будівництво, але й на оптимізацію, ергономізацію, запровадження прогресивних технічних та організаційних рішень, метою яких є підвищення подальшої утилітарності об'єктів нерухомості та інфраструктурних мереж, а також надання їм необхідної привабливості з точки зору користувачів такими об'єктами, особливо якщо це стосується об'єктів комерційної або житлової нерухомості.

3. Сформульовано визначення «інжинірингова діяльність у будівництві», під яким слід розуміти надання комплексу взаємопов'язаних, взаємозалежних послуг, що базуються на принципах інноваційності, ефективності, утилітарності й охоплюють такі етапи створення та подальшого використання будівельних об'єктів промислового, житлового, інфраструктурного призначення, як планування будівництва, проектування, розроблення документації, будівництво, технологічний супровід, експлуатація тощо, та мають управлінський характер, що передбачає постійне використання аутсорсингових форм посередницької діяльності на кожному з етапів. У цьому аспекті інжиніринг являє собою сукупність дій, але, на відміну від простих господарських дій промислового, будівельного підприємства, інжинірингові дії мають свою особливість, оскільки кожна з них має своєрідний прояв та специфічний характер практичної реалізації.

4. Визначено поняття інжинірингових послуг як сукупності дій, спрямованих на опрацювання проектно-кошторисної та архітектурної документації, формування кошторисних та техніко-технологічних планів, планів будівництва із застосуванням відповідних технологій, з їх

подальшим фізичним упровадженням у проект будівництва об'єкта нерухомості, із використанням відповідних технічних засобів, машин та устаткування, висококваліфікованих фахівців та спеціалістів, як власних, так і залучених на договірних засадах виконавцем таких послуг.

5. Визначено недоліки нормативно-правового забезпечення інжинірингової діяльності у сфері будівництва, які зводяться до великої кількості неузгоджених між собою норм та характеризуються несистемністю та фрагментарністю регулювання. Певна вибудована система простежується виключно у сфері державних стандартів та державних будівельних норм, але інші аспекти інжинірингової діяльності такої системи не мають. Натомість існують окремі блоки норм, що регулюють різні аспекти надання інжинірингових послуг у різних нормативних актах. Зокрема, ідеться про регулювання господарської діяльності у сфері будівництва (ГК України), надання послуг у сфері управління майном (ЦК України), окремих аспектів оподаткування інжинірингової діяльності (ПК України).

6. Простежується відсутність узгодженості в законодавчо визначеному категорійному апараті у сфері інжинірингової діяльності. Визначення інжинірингової діяльності в сфері будівництва та інжинірингу містяться в Законі України «Про архітектурну діяльність» та ПК України відповідно. Але для цілей податкового законодавства найбільше підходить категорія «інжинірингові послуги», оскільки фінансовий результат від надання таких послуг стає фактично предметом податкових відносин, у той же час вітчизняні норми права взагалі не містять дефініції «інжинірингова послуга», хоча подібне словосполучення і зустрічається в деяких нормативних актах, і навіть визначається сукупність робіт, що входить до таких послуг.

7. Обґрунтовано недостатність правового регулювання інжинірингової діяльності в будівництві як окремого виду господарської діяльності, що породжує необхідність його розроблення. Запропоновано доповнити ГК України відповідною главою 331, у якій були б систематизовані норми, що визначають загальні засади здійснення інжинірингової діяльності, в тому числі й у сфері будівництва, а саме: зміст та істотні умови договору про надання комплексу послуг з інжинірингу; правовий статус замовника та виконавця інжинірингових послуг; особливості здійснення інжинірингової діяльності у сфері промислового будівництва та цивільного будівництва; порядок залучення виконавцем інжинірингових послуг третіх осіб на засадах договору субпідряду для виконання окремих функцій та здійснення спеціальних процедур; порядок страхування відповідальності виконавця

інжинірингових послуг та ризиків їх замовника; відповідальність сторін тощо.

8. Визначено, що основний акцент у сучасному державному регулюванні інжинірингової діяльності зроблений на засобах контролю. Так, законодавець визначає умови сертифікації діяльності як суб'єктів господарювання, що займаються інжиніринговою діяльністю, так і окремих виконавців різних інжинірингових процедур. Велика увага з боку держави приділена стандартизації процедур у галузі будівництва, проектування та монтажу об'єктів, створюваних у процесі реалізації інжинірингового проекту.

9. Доведено необхідність чіткої законодавчої детермінації правової категорії «суб'єкт інжинірингової діяльності». Пропонується під таким суб'єктом розуміти учасника відносин з приводу будівництва, який самостійно (у разі фізичної особи) або за рахунок використання найманої праці сертифікованої особи (у разі юридичної особи) здійснює весь комплекс інжинірингових дій або окремо попередні техніко-економічні обґрунтування й дослідження, експертизу проекту, розроблення програм фінансування будівництва, організацію виготовлення проектної документації, проводить конкурси й торги, укладає договори підряду, координує діяльність учасників будівництва, а також здійснює технічний нагляд за будівництвом об'єкта архітектури й дає консультації економічного, фінансового або іншого характеру.

10. Установлено, що вітчизняне господарське законодавство фрагментарно регулює порядок здійснення інжинірингової діяльності з іноземним суб'єктом. Проте більшість вітчизняних підприємств користується інжиніринговими послугами закордонних суб'єктів господарювання, а тому останні повинні імпортувати в Україну власні послуги. Складність виникає на етапі здійснення розрахунків та оподаткування через відсутність єдиного визначення інжинірингових послуг, закордонні підприємства поділяють їх на окремі процедурні блоки, що частіше за все уособлюють послуги з трансферту технологій або послуги, пов'язані з розробкою інновацій. Подібні послуги часто дають певні преференції в оподаткуванні, а тому й змогу легально зменшувати податкові надходження до Державного бюджету України.

11. Наявність великої кількості суб'єктів, задіяних в інжиніринговій діяльності, зумовлює необхідність визначення категорії «ринок інжинірингових послуг», під яким запропоновано розуміти загальний обсяг господарських операцій та дій суб'єктів господарювання й ринкових агентів, спрямованих на практичну реалізацію інженерно-консультаційних послуг, що надаються відповідно до договору

інжинірингу.

12. Здійснено узагальнення наукових теоретичних поглядів та практичних аспектів регулювання договірних відносин у сфері інжинірингу в будівництві, відповідно до якого встановлено, що договір інжинірингу є синтезованим різновидом договору надання послуг, будівельного підяду та здійснення проектно-пошукових робіт. Особливістю такого виду договору є міцний зв'язок із договором будівельного підяду, насамперед з обов'язками замовника здійснювати будівельний контроль робіт, необхідність якого передбачена нормами як приватного права, так і публічного.

13. Визначено ознаки договору інжинірингу: двосторонність, оплатність, фідуціарність, алеаторність, конгломеративний характер. Установлено, що договір інжинірингу здебільшого укладається шляхом приєднання. За своєю правовою сутністю договір інжинірингу можна визначити як домовленість між замовником та виконавцем щодо здійснення інжинірингових робіт, чітко визначених та окреслених у договорі стосовно конкретного будівельного об'єкта, у строки, розумні й необхідні для якісного виконання подібного роду робіт із дотриманням усіх будівельних норм та правил.

14. Установлено, що на сьогодні господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції за теоретико-методологічним обґрунтуванням та доктринальним визначенням є надзвичайно близькими господарсько-правовими інститутами. Це суттєво ускладнює не лише наукові пошуки, а й законодавче визначення та регулювання обох цих інститутів. Більше того, цілком зрозуміло, що санкції є похідними щодо відповідальності, оскільки не можуть застосовуватися поза нею. Подібна проблема може бути й має бути вирішена не стільки в площині наукової дискусії та полеміки, скільки в контексті правозастовної діяльності, зокрема, шляхом узагальнення судової практики, що дасть змогу виробити єдині підходи щодо застосування окремих видів відповідальності чи синхронного накладення санкцій за однакові господарські правопорушення.

15. Обґрунтовано необхідність застосування в разі притягнення до відповідальності за правопорушення в досліджуваній сфері поняття «відповідальність за порушення при здійсненні інжинірингової діяльності в будівництві». Інжинірингова діяльність за своїм змістом є комплексним явищем, проте до цього виду господарської діяльності застосовується диференційований підхід до всіх складових елементів. Господарсько-правова відповідальність, яка може виникати в процесі відносин між суб'єктами інжинірингу, може бути позадоговірною, що впливає з

діяльності суб'єктів, що порушує норми чинного законодавства, тим самим завдаючи шкоду охоронюваному державою правопорядку.

16. Відповідальність за порушення в ході здійснення інжинірингової діяльності в будівництві може відноситися до різних видів господарсько-правової відповідальності не лише в разі застосування різних критеріїв класифікації, але й у разі настання такої відповідальності для різних суб'єктів договору з надання інжинірингових послуг у будівництві. Проте виділення окремого виду господарсько-правової відповідальності за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності в будівництві є важливим для встановлення необхідних, достатніх та ефективних санкцій і наблизить до розробки та прийняття спеціального законодавчого акту у сфері інжинірингу, що дасть змогу зробити більш цілісним господарсько-правовий інститут інжинірингової діяльності.

17. Доведено необхідність деталізації та посилення теоретико-методологічного опрацювання інституту господарської відповідальності суб'єктів інжинірингової діяльності. Запропоновано закріпити обов'язковість інституту страхування господарської відповідальності осіб, які здійснюють професійну діяльність в інжиніринговій сфері. У свою чергу, замовник може також, але вже в добровільному порядку, страхувати власну відповідальність або власні ризики настання негативних наслідків через недотримання будівельних норм та інших нормативів суб'єктами інжинірингу.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Кириченко І. О. До питання визначення правової природи договору інжинірингу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 46. Т. 1. С. 96–100. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.46/part_1/23.pdf.

2. Кириченко І. О. Визначення підстав відповідальності за правопорушення під час здійснення інжинірингової діяльності в будівництві. *Право і суспільство*. 2018. № 1. Ч. 2. С. 117–122. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_2/22.pdf.

3. Кириченко І. О. Поняття правового статусу суб'єктів інжинірингової діяльності та їх види. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 4. С. 100–103. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/4/23.pdf>.

4. Кириченко І. О. Умови доступу на ринок будівельних послуг осіб, що здійснюють інжинірингову діяльність. *Право та інноваційне*

суспільство. 2017. № 1. С. 21–25. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Kyrychenko8.pdf>.

5. Кириченко І. О. Нормативно-правове регулювання інжинірингової діяльності в будівництві: стан та перспективи. *Право та інновації*. 2017. № 2. С. 132–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2017_2_21.

6. Kirichenko I.O. Organizational and legal frameworks of implementation of engineering activity in construction. *Visegrad journal on human rights*. № 6, 2020. P. 173–176.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кириченко І. О. До питання тлумачення поняття «договір інжинірингу» (постановка проблеми). Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 195–197. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Kirichenko.pdf>.

2. Кириченко І. О. Господарсько-правові санкції за правопорушення при здійсненні інжинірингової діяльності у будівництві (постановка проблеми). Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.). URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Kirichenko.pdf>.

3. Кириченко І. О. До питання визначення поняття «інжиніринг» (постановка проблеми). Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 34–37.

4. Кириченко І. О. Поняття відповідальності у сфері інжинірингової діяльності та встановлення її меж (постановка проблеми). Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26–27 січ. 2018 р.). Львів, 2018. С. 43–45.

5. Кириченко І. О. Особливості застосування в Україні іноземного досвіду укладання договорів на надання інжинірингових послуг у будівництві. Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 2 за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 16 листопада 2020 року) / за ред. А. В. Стріжкової. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 169–173.

АНОТАЦІЇ

Кириченко І. О. Правове регулювання інжинірингової діяльності у сфері будівництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено розгляду правової природи інжинірингової діяльності у сфері будівництва та її державно-правовому регулюванню.

Визначено сутність інжинірингу як окремого виду професійної господарської діяльності, досліджено окремі самостійні напрями, які входять до нього, та співвідношення з іншими родовими поняттями – «інжинірингова діяльність», «інжинірингова послуга» та «інжинірингові відносини».

На підставі узагальнення теоретичних поглядів та практичних аспектів регулювання договірних відносин у сфері інжинірингу в будівництві зроблено висновок, що договір інжинірингу не має детермінованого місця в системі договорів та є синтезованим різновидом договору надання послуг, будівельного підяду та здійснення проектно-пошукових робіт. Визначено суттєві ознаки договору інжинірингу, до яких віднесено: двосторонність, оплатність, фідучіарність, алеаторність, конгломеративний характер.

У дисертації наведено авторські пропозиції щодо вдосконалення законодавства про інжинірингову діяльність у сфері будівництва.

Ключові слова: інжиніринг, інжинірингова діяльність, будівництво, інжиніринговий договір, інжинірингова послуга, відповідальність за порушення інжинірингової діяльності в будівництві.

Кириченко І. О. Правовое регулирование инжиниринговой деятельности в сфере строительства. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственный процесс». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена рассмотрению правовой природы инжиниринговой деятельности в сфере строительства и ее государственно-правовому регулированию.

Определена сущность инжиниринга как отдельного вида

профессиональной хозяйственной деятельности, исследованы отдельные самостоятельные направления, входящие в него, и соотношение с другими родовыми понятиями – «инжиниринговая деятельность», «инжиниринг» и «инжиниринговые отношения».

На основании обобщения теоретических взглядов и практических аспектов регулирования договорных отношений в сфере инжиниринга в строительстве сделан вывод, что договор инжиниринга не имеет детерминированного места в системе договоров и является синтезированной разновидностью договора по оказанию услуг, строительного подряда и осуществления проектно-изыскательских работ.

В диссертации приведены авторские предложения по совершенствованию законодательства об инжиниринговой деятельности в сфере строительства.

Ключевые слова: инжиниринг, инжиниринговая деятельность, строительство, инжиниринговый договор, инжиниринговая услуга, ответственность за нарушение инжиниринговой деятельности в строительстве.

Kirichenko I.O. Legal regulation of engineering activity in the field of construction. – Qualifying scientific work on as a manuscript.

Scientific thesis for Legal Sciences Candidate Degree in the specialty 12.00.04 “Economic Law; economic-procedural law”. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the consideration of the legal nature of engineering activity in the field of construction and its state and legal regulation.

The essence of engineering is defined as a separate type of professional business activity, the separate independent directions that are included in it, and the relation with other generic concepts – "engineering activity", "engineering service" and "engineering relations" are investigated. It is established that the set of relevant technical, logistic and economic procedures in the practical content of engineering services in the field of construction is related to the specific request of the consumer of the relevant services. Engineering is most often associated with investment relations in the field of construction, but, as practice shows, the nature of long-term financing of engineering projects is most likely related to the process approach to managing this sphere of relations. The latter leads us to conclude that engineering is first and foremost a managerial activity, within which services and procedures of scientific, technical, technological, economic and economic nature are linked,

but all of them are aimed at achieving, above all, a managerial goal - commercialization of the results of these procedures.

Further theoretical developments in the field of engineering requirements have emerged in the work. It is established that, in addition to organizational and technological conditions that are imposed directly on the enterprise, the legislator also establishes qualification requirements directly for a specific physical performer of a particular procedure in the process of engineering activities. The transfer of the main focus on licensing of a legal entity (an entity of engineering activity) to certification of a specific individual (a specialist in the field of engineering) makes it possible to significantly intensify economic activity in this area. The necessity of improvement of requirements to legal and natural persons providing engineering services, their synergistic combination in order to improve the quality and effectiveness of mechanisms of state regulation and state supervision in the field of engineering activity has been proved.

Based on the generalization of theoretical views and practical aspects of the regulation of contractual relations in the field of engineering in construction, it is concluded that the engineering contract has no deterministic place in the system of contracts and is a synthesized version of the contract for the provision of services, construction contract and design and search. The peculiarity of this type of contract is a strong connection with the contract of construction contract, first of all with the rights and obligations of the customer to exercise construction control over the course of work, the necessity of which is provided by both private law and public law. The essential features of the engineering contract are identified, which include: bilateral, payment, fiduciary, allegiance, conglomerate character.

The author finds that the absence of a separate block of norms that would regulate engineering activities in the field of construction as a separate type of economic activity, creates the need for its development. Accordingly, the dissertation presents the author's proposals for improvement of the legislation on engineering activity in the field of construction.

Key words: engineering, engineering activity, construction, engineering contract, engineering service, responsibility for violation of engineering activity in construction.

Підписано до друку 02.03. 2021. Формат 60x90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам № 992

Друкарня
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77